

SZÖLLŐSY ÉVA

Egy nem feminista nyelvész megjegyzései Huszár Ágnes *Bevezetés a gendernyelvészetbe* című könyvéről*

Remarks of a non-feminist linguist on the book *Introduction to gender linguistics* of Ágnes Huszár

The author of the review-article presents the first monographical synthesis in Hungarian language on gender linguistics. The linguistic context is being emphasized; by consequence social movement aspects are softened.

„Ha egy nő egy férfinak kezd el panaszkodni, családik várakozásában, mikor az javaslatokat fogalmaz meg a problémák megoldására. A nő együttérzést vár, azt, hogy nyíltságáért cserébe a férfi megosztja vele saját problémáit. Ehelyett kioktatást és tanácsokat kap: mintha a partnernek nem is lennének problémái.” (p. 63)

Miközben a gender egyre népszerűbb kutatói téma, a kívülállók részéről nem látszik csökkenni a kajánkodó megjegyzések száma. Néhány nekikeseredett feminista sokat ártott olcsó bulvárlapokba illő (s így könnyedén a gender emblemikus gondjaként elhíresülő) ötletekkel;¹ kibillent egyensúlyú lelkek szomorú megnyilvánulásai azonban nem elegendők ahhoz, hogy tartós viccelődés tárgyává tegyenek egy komoly szakterületet. Huszár Ágnes már a könyve elején felhívja a figyelmet a férfi és női nyelvhasználattal foglalkozó silány munkák veszélyére (18), de a kutatók aligha az ostobácska tanácsadó füzetek alapján fanyalognak. Kérdés, hogy a fanyalgók mit olvasnak el egyáltalán. Még a tájékozatlansággal aligha vádolható Pinker is kiszól *A nyelvi őszitőnből*, hogy beszéljön a gendernek.² A *Bevezetés...* apropójára megkíséreltem végiggondolni, a) miben tér el a gendernyelvészet a kánontól, ha eltér egyáltalán; b) lehet-e (ha nem is oka, de magyarázata) az idegenkedésnek. Mondjuk ki: a „hímsovinizmus”-on kívül.

*

* A kötet alcíme: *Miben különbözik és miben egyezik a férfiak és nők nyelvhasználata és kommunikációja?* Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2009. 123 p.

¹ Számomra a legemlékezetesebbek azok a német lelkésznők, akik a *Miatyánkot Vater unser...* helyett *Vater und Mutter unser im Himmel...* kezdettel imádkozták (Pete 2000: 110).

² A *walkman* kétféle többes számának, a *walkmans* és *walkmen* bizonytalan használatának tárgyalásába csípős zárójeles megjegyzést szúr: „(A nem szexista alternatíva, *Walkperson*, sem jelentene kiutat, mert akkor a között kellene választanunk, hogy *Walkpersons* vagy *Walkpeople!*)” (Pinker 2006: 140).

A gendernyelvéstet a szociolingvisztika egyik ágának tekinthetjük. Több szempontból beleillik ebbe a tágabb diszciplínába: a) bár nem a lakóhelyük, a társadalmi ranglétrán vagy etnikumuk alapján elfoglalt helyük stb. alapján megkülönböztetett embercsoportok nyelvét vizsgálja, de két vitán felül elkülönülő csoportnak, a férfiaknak és a nőknek a nyelvhasználatát; b) elemzi a különbségek okait; c) foglalkozik a nyelvváltozatok társadalmi megítélésével.

A szociolingvisztika prototipikus kutatásai a) megerősítik, hogy minden nyelvváltozat értékes és főleg megfelel az adott beszélőközösség körülményeinek; b) keresik az utakat, amelyeken a beszélők (az adott nyelvváltozatuknál) valamilyen értelemben magasabb presztízsű nyelvváltozat(nak is) birtokába juthatnak, mivel a nyelvváltozatok társadalmi megítélése lényegében a beszélőknek a társadalmi megítélését jelenti.

A gendernyelvészet más irányban keresi az eredményeket. A férfiak és nők esetében ősidők óta *nem a nyelvváltozatukból következett a társadalmi megítélésük, hanem a társadalmi megítélésükből következett a nyelvhasználatuk megítélése*. Pontosabban az alacsonyabb rendűnek tartott nők nyelvéről alkottak negatív ítéletet (már amennyiben foglalkoztak a kérdéssel), az etalonnak tekintett férfinyelv nem volt értékelés tárgya. Mutatis mutandis a gendernyelvészet is sokáig elfogadta normának a férfiak nyelvét és főként a nők nyelvével törődött; *nagyjából két évtizede beszélhetünk két egyenrangú nyelvváltozat vizsgálatáról*.

A szociolingvisztika más ágaival szemben a gendernyelvészet számára nemcsak az fontos, hogy *az általa vizsgált két csoport hogyan kezeli a nyelvet*, hanem az is, hogy *a beszélők közös nyelve hogyan kezeli ezt a két csoportot*: a férfiakat és a nőket. A gendernyelvészet a nők (antropológiai tapasztalatok szerint, sajnos, vitathatalanul alacsonyabb) társadalmi presztízsét *nem a nyelvhasználatuk pallérozásával* akarja a férfiakéval azonos rangra emelni, hanem *a nyelv pallérozására* törekszik azokon a pontokon, ahol az a nők kisebb értékét tükrözi, mármint a szakma egyes képviselőinek vagy összességének véleménye szerint. Vélhetően ezek a (néha természetesen szubjektív) vélemények és főként egyes *preskriptív* törekvések váltják ki a legtöbb berzenkedést a kívülállókban. A gendernyelvészet központi feladatának tekinti a *női egyenjogúság* érvényesítését (ami természetes, hiszen a feminista mozgalmakból eredeztethető és a *gender studies* részeként talált önmagára); ezért esetenként a „szociológiai aspektusok” háttérbe szorítják a „nyelvi aspektusokat”. A gendernyelvészet voltaképpen par excellence *szocio+lingvisztika*, vagyis „társadalomtudomány + nyelvudomány”. Mivel azonban az újat szoktuk viszonyítani a klasszikus régiekhez, azt is mondhatjuk, hogy a gendernyelvészet több szempontból elút a szociolingvisztika más ágaitól.

*

A Bevezetés... bizonyosan sokat emel a gendernyelvészet hazai tekintélyén. Igen nagy szükség volt erre a könyvre. Nyelvészeknek készült, szűkebb célja szerint egy féléves felsőoktatási kurzus *tankönyve*, tágabb célja szerint *a gendernyelvészet első rendszerezett hazai áttekintése*. Huszár Ágnes a téma egyik kiemelkedő szakértője és kiváló oktató is, a feladat és az ember egymásra talált. A munka *megbízható alapokat és biztos fogódzókat* ad a tematika tanulmányozásához; külön értéke a csaknem 230 tételes

válogatott bibliográfia; továbbá többnyire igen jól kitalált, soha nem sablonos kérdések és feladatok készítetnek az új információk átgondolására (és segítik a bevésésüket). Mellesleg pedig a szó legjobb értelmében véve *szórakoztató* kis kötet született, amely *rendkívül széles olvasói kör* érdeklődésére tarthat számot.

Fő erényei a) a téma pontos meghatározása és a következetes tématarthatás; b) a logikus szerkezet; c) az érdeklődés állandó fenntartása gazdag és változatos tényanyaggal; d) mindvégig higgadt előadásmód, amely arra készítet, hogy ellenvéleményeinket hasonló higgadtsággal fogalmazzuk meg (még olvasóként, önmagunk számára is); e) példás értekező próza.

A témát az alcímbebeli kérdés (*Miben különbözik és miben egyezik a férfiak és a nők nyelvhasználata és kommunikációja?*) különböző vetületei adják. A *gender* lényegéről bevezetéképpen annyit olvashatunk, amennyit ez a tematika igényel: „... a biológiai nemre ráépülő viselkedésmód az, ami bennünket igazán férfivá és nővé tesz. A társadalmi nem (*gender*) a társadalom által elvárt szerep-repertoár. Ezt a szerep-repertoárt, viselkedésmódot nevelődésünk során sajátítjuk el, vagy sajátíttatják el velünk.” (22); a utolsó fejezet még bővíti az ismereteinket. A *sex* és a *gender* fogalmának megkülönböztetése azért fontos, mert segít megkülönböztetni viselkedésünknek és képességeinknek (így többek között a nyelveknek) a genetikailag kódolt és a szocializációval tanult elemeit. Huszár Ágnes orvosi objektivitással röviden tájékoztat a nemi fejlődés egyes rendellenességeiről (a megfelelő fejezetben utóbb például arról is, hogyan lehet közelebb segíteni a nemet váltókat az új nyelvi identitáshoz), de nagyon bölcsen hallgat azokról a hajmeresztő eszmékről, amelyekbe a hálón keresgélve pillanatok alatt belezavarodhatunk.³

Gyanakvóknak mondva: a könyv *nem* propagálja a homoszexualitást, és (mint a vezérlő kérdés bizonyítja) *nem* hirdeti a férfiak és nők közötti különbségek megszüntetését. Amit egész gondolatiságával és hangvétellel propagál, az „a nők és a férfiak teljes esélyegyenlősége” (110).

*

Mintaszerű a 12 előadásnak megfelelő 12 fejezet felépítése. A bevezető fejezet (1.) a férfiak és nők különbségeivel kapcsolatos vélemények alakulásának mozzanatait villantja fel ókori mitológiák elemeitől a tudományok rendjében helyet találó gendernyelvészetig. A különbségek többféle elméleti keretben magyarázhatóak. Az elméleteket az utolsó fejezet (12.) foglalja össze, amelyik ezáltal visszahajlik az induláshoz magasabb szinten: már annyi ismeretet szerzett az olvasó, hogy képes érdemben gondolkodni és saját véleményt kialakítani nemcsak a két nem nyelvi és kommunikációs különbségeiről, hanem az ezekkel foglalkozó diszciplína tagolódásáról is.

³ Például hogy nem férfiak vagy nők születünk, hanem semleges lénynek, és nemünket magunk határozhatjuk meg. Vagy hogy öt vagy hat *gender* létezik: a) heteroszexuális férfiak, b) heteroszexuális nők, c) homoszexuális férfiak, d) homoszexuális nők, e) biszexuálisak és esetleg külön d) a transzvesztiták. Amire rögtön kérdezhetjük: ha a transzvesztiták külön *gender*, akkor a transzszexuálisok miért is nem? stb.

A háló rendszerint alkalmas arra, hogy valamiről elemi ismereteket szerezzünk (nem a tudományosság szigorú próbáját kiálló tájékoztatást szoktunk keresni), de a *gender* esetében lebeszelném a kezdőket a próbálkozásról.

A 2. fejezet a két nem élettani különégeit és az ezekből adódó nyelvhasználati különbségeket tekinti át. A következő fejezetekben (3–7.) a nyelvhasználati különbségek tárgyalása kulcs-szavakkal jellemezhető tematikát követ: beszédhangok; morfémák; mondatok, lexika; szövegek; társalgás. A társalgás témájából kiemelve külön fejezet (8.) elemzi a nyelvi udvariasság és agresszió megnyilvánulásait. Természetesen adódik, hogy a sort a nem verbális kommunikációnak szentelt fejezet (9.) kövesse.

A női egyenjogúság a 10–11. fejezetben kerül előtérbe. A 10. fejezet a mai munkaerőpiac kommunikációigényeiből és a két nem ehhez mért esélyeiből indul ki; majd áttér a nők hátrányos helyzetének bemutatására: taglalja a férfiak és nők arányát a felsőoktatásban, a munkahelyi hierarchiában, a politika szférájában és az érdekképviseleti szervezetekben. Mindez nem szükségképpen tárgya egy nyelvészeti kurzusnak és könyvnek, viszont a) a gendernyelvészetben természetes módon jelenik meg (lásd a recenzió bevezető gondolatait); b) vitathatatlan igazságokat summáz; c) logikailag a helyén van; d) alig 3 lapnyi szöveget tesz ki (a 12 fejezet kerekén 100 lapjából). A 11. fejezet az, amelyik a férfi-női nyelvhasználat eltérései helyett arról szól, hogy a (közös) nyelv milyen eltérésekkel kezeli a férfiakat és nőket, illetve főként a nőkre nézve bántó különbségekre hívja fel a figyelmet.

*

Mivel a könyvben bekezdésről bekezdésre érdemi információk sorakoznak, lényegkiemelő tartalmi ismertetésre megítélésem szerint csak annak szabadna vállalkozni, aki maga is képes lett volna hasonló munka létrehozására. Inkább felvállalt szubjektivitással kiemelek néhányat a (nagyon sok) jellemzően érdekesnek talált részlet közül, illetve jelzem azt a (nagyon kevés) pontot, ahol nem vagy csak részben értek egyet a szerzővel. Sajnos, reménytelen próbálkozás lenne érzékeltetnem, hogy az egyes fejezetekben hányféle különböző nyelv és kultúra jelenik meg, és mekkora figyelem jut a nyelvek és kultúrák időbeni változásának is (a tarkaság nem jár felületességgel: a szöveg mindig az éppen releváns elemeket mutatja fel).

- A közkeletű vélekedéssel szemben a nők nyelvi képességei nem nagy általánosságban jobbak a férfiakénál, hanem csak egyes részterületeken, például anagramma-készítésben; a fiúk gyakoribb beszédzavaraiért a férfi tesztoszteron-hormonnak a magzati korban gyakorolt hatása lehet felelős; a nők jobb nyelvi produkciója azt példázza, hogy a „csekély mértékű jobb [biológiai] adottságokat a társadalmi nemhez kapcsolódó szerepelvárások tovább erősítik” (24–26).

- Vannak nyelvek, amelyekben bizonyos beszédhangokat rendszerszerűen (vagy mindig, vagy meghatározott pozíciókban) csak a férfiak, másokat csak a nők ejtenek; például a szibériai csukcsoknál a férfiak *r* hangjával szemben áll a nők *z* hangja: a ’rozmár’ férfiaknál *rerka*, nőknél *zerka*. Szűk fél oldalon hat hasonló példával találkozunk. Azonos hangok ejtési változataiért nem kell egzotikus nyelveket keresni; talán az a legmeglepőbb, hogy az „ausztráliai angolban nagy különbség van az egyes beszédhangok képzése tekintetében a fiúk és a lányok között” (30–31).

- A különösen színes 4. fejezet arról szól, hogyan hat(hat) a nyelvtani nem megléte vagy hiánya a nyelvhasználatra; szinte sajnálja az ember, hogy „a nemi megkülönböztetést tevő rendszerek bomlása, leépülése” a tendencia (38). Kuriózum az a két (angol

és francia) irodalmi alkotás, amelyekben nem derül ki a főhősök neme (39); ezek nyilván nem irodalmi, hanem nyelvi bravúrok (kár, hogy a teológushallgató és a diszkó-táncos párizsi szerelmespár történetéről le fogok maradni). A fejezet azt is mutatja, mennyire távol áll a szerzőtől a feminizmus rossz konnotációjú válfaja. Higgadt objektivitással, a lelkesedés leghalványabb jele nélkül számol be az *Emma* című harminc éves német feminista folyóiratról, ebben „a ’nő’ jelentésű *Frau* főnévből konstruált [kisbetűs] *fraut* használják a *man* általános névmás helyett, ha csak nőkre gondolnak” (36); hasonlóképpen a megütközés leghalványabb jele nélkül a francia személyes névmások rendszeréről, ebben „Ha ... egy olyan csoportról beszélünk, amelyben harmincnél több nő és egy férfi van, az elsődlegesen férfiakra utaló *ils* a normatív.” (37).

Az új *Modern Nyelvoktatás* induló számában az akkoriban Pécsen előadó A. Z. Guiora leírja, hogy angol, héber, finn és svéd gyerekek tesztelése egyértelmű közvetlen kapcsolatot mutatott „az anyanyelv nemi töltése és a nemi identitás kialakulása között.” (1995: 38–43). A héberben a beszélő és a hallgató neme erősen meghatározzák az alkalmazandó igealakot, a gyerekek kezdetől fogva figyelembe kell vennie saját és beszédpartnere nemét, míg a finnugor nyelvekben ez egyáltalán nem fontos. A héber gyerekek sajátítják el a legkorábban a nemi identitás fogalmát, a finn anyanyelvűek jóval később (a különbség természetesen csak átmeneti). Ez a gondosan megalapozott és kontrollált vizsgálat helyet kaphatott volna a fejezetben annak ellenére, hogy szigorúan véve a pszicholingvisztikához tartozik és a felnőttek társadalmi nemével nincs közvetlen kapcsolata.

- A férfi és női beszéd modalitásbeli és szintaktikai eltérései közül a legelső példát emelem ki. A japán hagyományok szerint a nők nem használhatnak felszólító módot férfiakkal szemben; egy orvosnő azonban rákényszerül a hagyomány megszegésére, a professzionális szerep (gender) normái felülírják a biológiai nem normáit (42).

- A 43. oldalon nem értek egyet a szerző szóhasználatával. A „Janet Holmes új-zélandi nyelvész” kifejezés engem kifejezetten irritál, miért „nyelvész”? Robin Lakoff és Basil Bernstein neme sincs feltüntetve. Az övéket persze tudjuk, de annyira fontos egy kevésbé ismert kutató bemutatásához a neme (különösen a keresztnév megadása mellett)? A 90. oldalon ugyanígy zavar „Iris Bogaers holland kutató” említése; miért nem elég „a holland Iris Bogaers”?

A 81. oldalon indokolt a „Náfiszi professzornő”, bár a „professzor asszony” szerintem természetesebben hangzik (a professzor nőknél nem szoktuk figyelemmel kísérni a családi állapotot). Ezt a véleménykülönbséget csak azért említem meg, hogy felhívjam a figyelmet a nyelvi normánk bizonytalanságára.

- A két nem által használt *szókincs* különbségeire többek között a számok férfi és női nyelvből, az *emegirböl* és *emesalból* kapunk néhány példát, a ’mi(csoda)’, ’te’, ’ti’ és az ’úr’ szavak megfelelőit. Mivel a két változat szavai egyáltalán nem hasonlítanak egymásra, a példákból számomra nem derült ki, hogy ebben az esetben a férfinyelv miért jelöletlen (45).

- Szinte hízelgő, hogy „az ész hiányára utaló jelzők” közül anyanyelvünk sokkal inkább a férfira vonatkoztatja a *tökkelütött*, *hatökör*, *higagyú*, *seggfej* jelzőket, mi nők *csirkeeszű*, *tyúkeszű*, *butuska*, *butácska* lehetünk; nem szólva arról az örömről, hogy az okosságra utaló jelzőket az urakkal azonosan megkaphatjuk. Huszár Ágnes aztán

józanul rávilágít, hogy itt sajnos „a nőket hagyományosan gyerekként kezelő szemlélet” mutatkozik meg (48).

- A szövegtípusok nemi korlátozásának tárgyalása az első féloldalon szól a grúz, zsidó, arab, régi római, magyar, magyarországi romani, panamai kuna indián, pápua új-guineai kaluli hagyományokról (53). Többek között ez a gazdagság teszi megundhatatlanná a könyvet. A „Nemi alapú szövegválasztás” alcímért köszönet jár a magyar nyelvnek: a választásokban esetenként megkülönböztethetők a biológiai nemből fakadó és a társadalmi nemtől determinált mozzanatok, esetenként viszont keverednek. Például angolul nehezebb vagy nehézkesebb lett volna megfogalmazni ezt az alcímet (55).

A *Heti Hetes* című műsor megítélésében csak részben értek egyet Huszár Ágnessel (58). Valóban hat férfi szokott szemben állni egy nővel, és a férfiak valóban gúnyolódhatnak a nő (egyébként irigylésre méltó) külsejének kapcsán. Csakhogy legalább ilyen keményen gúnyolódhatnak az egyik férfi alacsony termetén és egy másiknak a beszédhibáján; egy harmadikkal csak azért nem vagy alig zsidóznak, mert időnként megteszi saját maga; a műsorvezető pedig azáltal humor forrása, hogy állítólag károsultak a nemi szervei és „nem talál magának nőt” (neki is főleg saját maga szokott „beszólni”). Ilyen *szereposztás* esetén szerintem *túlérzékenységgel* a nővel való bánásmódot kifogásolni; inkább vegyünk példát kifejező mosolyairól, amelyekkel tüneményesen „általlép” a megjegyzéseken. Kiemelném viszont, hogy *a nő nem gúnyolódik egyik férfin sem*: a világfalu fehér lakóközösségeiben a nők empatikusabban, együttműködésre nyitottabban kommunikálnak, több „homlokzatvédelmi munkát” végeznek (azaz védik az egyénnek önmagáról kialakított belső képét, vö. 65, 71), és ez még a beszélgetésekre épülő műsorban is megmutatkozik.

- Kevésbé ismert, hogy a XX. század végére olyan újfajta munkák jelentek meg, amelyeknek a lényege a szóbeli kommunikáció. Az ügyfélszolgálatok, az információkat gyűjtő vagy termékek és szolgáltatások vásárlását propagáló internetes telefonközpontok sokszor nem is az anyavállalat földrészén működnek, előszeretettel telepítik ezeket elmaradott régiókba, ahol olcsó a munkaerő. A diszpécserok elsősorban nők, aminek a fő oka az, hogy alkalmasabbak a kommunikáción alapuló munkára. A munka és a munkakörülmények leírása ijesztő, a XIX. század gyári munkásainak kizsákmányolását idézi fel (84–86).

- Férfiak és nők társadalmi helyzetének nyelvi lenyomatáról szólva leggyakrabban a szexizmus (a nemek közötti diszkriminatív megkülönböztetés) nyelvi megnyilvánulásairól beszélünk. Azon nincs mit vitatkozni, hogy napjainkban is általános a nőkkel szemben a negatív előítéletesség. Úgy gondolom azonban, hogy egy-két prototipikus problémát más oldalról *is* meg kellene közelíteni.

„A férfiakat normának, a nőket eltérésnek tekintő szemlélet” megnyilvánulásának szoktuk tekinteni például, hogy „az alapszó férfira utal, pl. *orvos*, a nőre utaló lexémát ebből kell képezni: *orvosnő*”. Mivel orvos hosszú ideig csak férfi lehetett, a nők jóval utánuk jelentek meg a pályán (nagyjából száz éve kezdték elfogadni a medikákat az egyetemen), természetes oka *is* van annak, hogy a később érkezők „jelölt” megnevezést kaptak. (vö. 97)

Másik gyakran idézett példa a *kollégák*. Valóban, a szó a férfiakra mindig vonatkozik; a nőkre vagy igen, vagy sem. Mégis, a probléma ismételtetése helyett nem azt

kellene hangsúlyozni és a nyelvhasználattal terjeszteni, hogy a *kollégák* szabály szerint mindkét nemre vonatkozik? Jobb lenne a körülményes és ráadásul szabálytalan *kollégák és kolleginák?* (vö. 97)

A nemileg semleges foglalkozásnevek kialakítása csak helyeselhető, de *nagyobb gonddal* kellene művelni. A *fireman* helyett *firefighter* telitalálat, viszont reméljük, hogy kevésbé volt rá szükség: ki szeretne tűzoltó nőt látni? A *chairman* helyett a *chairperson* lassan megszokjuk; a *cameraman* helyett a *cameraperson* hosszadalmas, körülményes; a *mailman* helyett a *mail carrier* szintén (vö. 101). A magyar *óvodapedagógus* az elveknek megfelel, a *pedagógus* szóelemet kevésbé érezzük már idegennek, de a 7 szótag sok, és bürokratikus burkot von egy alapvetően kedves fogalom köré. A fogalom életének bő másfél évszázada során használt megjelölések közül bizonyosan új életre lehetett volna kelteni rövidebb és színmagyar szót, újat alkotni is lehetett volna, megszoktuk volna például a *gyermekóvót* is.

Érdemes szexizmust kiáltani *Ádám és Éva, Rómeó és Júlia, Philemon és Baucis* említésére? (vö. 99) Fordítva fordítva lenne előítéletes. Fogadjuk már el, hogy Isten Ádámot teremtette elsőnek (éppen elég, hogy Éva nélkül nem volt készen a világmindenség). Fordítsuk *fontosabb kérdésekre* az energiáinkat, például a *megszólítás-kultúránkra*.

Amikor a tévéstúdióban a képviselő úr megszólítása *képviselő úr*, a képviselő asszonyé pedig *Zsuzsika*, akkor valóban nagy baj van. Gyökeres változás azonban csak akkor lesz, amikor a képviselő asszony (és a néző is) úgy érzi majd, hogy megengedhetetlen megkülönböztetés történt, gyerekek tekintették, lekezelték az emberi méltóságát (vö. 102), és hogy *szóvá kell tenni* a sértést. Ehhez meg – ismételve egy fentebbi gondolatot – az kell, hogy a magyar beszélőközösségnek legyen végre normája a megszólításokra.⁴

Sokkal többet kellene dolgoznunk *helyes és könnyen népszerűsíthető nyelvi megoldások tervezésén és terjesztésén*. Ez nemcsak a gender-nyelvészet gondja. *Hívjuk közös munkára a kajánkodó ítéseket*.

• A *Bevezetés...* csúcsa számomra a vegyes nemű csoportok társalgásának hihetetlenül pontos (legalábbis a saját tapasztalataimmal tökéletesen egybevágó) jellemzése (61–63). Schnyder 1997: „1. a nők kevesebbet beszélnek, mint a férfiak, 2. a nőket gyakrabban félbeszakítják a férfiak, 3. a nők ritkábban határozzák meg a beszélgetés (rész)témáját, 4. a nők gyakrabban beszélnek egyes szám első személyben, a férfiak többet használják az általános alany valamely grammatikai formáját.” Fishman 1990: „a témákat a férfiak tartják ellenőrzésük alatt, míg a nők végzik az »interakció piszkos munkáját« (*interactional shitwork*).” 12 és fél órányi beszélgetésben 76 téma-ajánlást talált. 47 származott nőktől, közülük csak 17 volt sikeres. Csak 29 származott férfiktól, ezek viszont 1 kivétellel sikeresek voltak. A nők gyakrabban kérdeztek vissza *isn't it?, really?* típusú beszélgetés-fenntartó elemekkel, gyakrabban adtak „bátorító verbális jelzéseket, pl. *good, fine, yeah* élénk szem-

⁴ Jóval nyolcvan fölötti közgazdász doktor anyámat a fiatal mütösfü szemmel látható szeretettel és „No mehetünk, mamikám!” biztatással emelte át a kórházi ágyról. Anyám teljes joggal vérig sértődött; a választ nem idézem. A fiú is teljes joggal vérig sértődött, hiszen ő a saját normái szerint tökéletesen viselkedett. (Az eset párhuzamos a könyv 110–111. oldalán található 2. feladattal, amelyben különböző kultúrák eltérő udvariassági normái okoznak felháborodást.)

kontaktus és bólogatás kíséretében. ... érdekeltebbek voltak a beszélgetések fenn tartásában, és többet is tettek érte.”

A fejezetet követő egyik feladatot mindezek ellenére egyoldalúnak tartom. Ha összehasonlítjuk ugyanannak a férfi műsorvezetőnek a beszélgetését egy női és egy férfi riportalannyal az iménti szempontok szerint (64), akkor hasonlítsuk össze egy műsorvezető nő beszélgetéseit is. Megelőlegezem, hogy a férfi műsorvezető másképpen beszélget a két alannyal, a női műsorvezető pedig nem tesz különbséget (esetleg másfajta különbségeket tesz). A feladat mégse legyen példa a műsorvezető férfi diszkriminálására.

*

Huszár Ágnes szövegének elemzését ajánlott olvasmánynak javaslom minden doktori iskolában, ahol nyelvészettel és társadalommal foglalkoznak (másoknak is hasznos lenne). Szerkesztői tapasztalat, hogy sok fiatal kutató (nyelvész létére is) küzdelmet vív az anyanyelvével, amikor a mondanivalóját tudományos igényességgel, szabatosan akarja megfogalmazni. (Nem az ő hibájuk, hogy gyakran alulmaradnak; az okok elemzése messzire vezetne.) A *Bevezetés...* megmutatja, hogyan lehet „tudományt írni” egyszerűen, természetesen pergő, könnyen követhető mondatokban anélkül, hogy sérülne a tartalom és a tartalom kifejezésének pontossága. Most olyan bekezdést idézek, amely a szerző élő előadásainak finoman karcos humorát is megcsillantja:

„Hangtani szinten ragadható meg leginkább a szociolingvisztikai szakirodalomban közhelynek számító megállapítás a nőknek a magasabb rétegek – sztenderd – beszédnormáját követő nyelvi viselkedéséről. Gordon az 1990-es években kísérletileg állapított meg asszociációs kapcsolatot a nem sztenderd ejtés, a normától eltérő szintaxis és a feslett életmód között. Érvelése szerint a középosztálybeli nők ezt az asszociációt elkerülendő – egyszerűen szólva nem akarnak kurvának látszani – törekszenek a gondosabb ejtésre. Az erre való törekvés következtében fordul elő náluk a hiperkorrekt formák használata, például a betűejtés is.” (31)

*

A *Bevezetés...* rendkívül széles közönséget hódíthatna meg. Valljuk be: a fő kérdés kamaszkortól öreg napjainkig mindannyiunk számára érdekes (ha különféle szempontokból és különböző mélységben is). Középiskolásokkal izgalmas beszélgetések alakulhatnának ki például osztályfőnöki órákon. Nyelvtanórákra hasznosabb anyagot nyújtanának a könyv egyes részletei, mint a sokadik határozófajtának a tárgyalása.

A karcos kötet verhetné a hasonló terjedelmű „gagy” pszichológiai útmutatók népszerűségét. Huszár Ágnes kifejezetten kerülni akarta az ilyesfajta összevetést, ezért nem került a fedőlapra az alcím.⁵ Megítélésem szerint hiba volt a közönséget vonzó kérdést belső címloldalra rejteni. A „Bevezetés a gendernyelvészetbe” válogatott keveseknek mond valamit, a könyvesboltban böngésző átlagos vásárló valószínűleg kézbe sem veszi a könyvet. A festmény-részlet mindenképpen feltűnik rajta, de az inkább

⁵ Személyes közlés 2009 őszén.

taszítja a modern képzőművészetben járatlan többségünket. A feltűnő alcím nem csökkentette volna a munka tudományos értékét, a főcímmel párban félrevezető sem lett volna.⁶

Ha az Olvasó megismerkedik a könyvvel, bizonyára ajánlani fogja másoknak is. Talán megvalósul a recenzens csendes reménye: legyen szükség (csábítóbb küllemű) második kiadásra.

HIVATKOZÁSOK

Guiora, A.Z. (1995): Nyelv és megismerés. *Modern Nyelvoktatás* I/1. pp. 37–49.

Pete István (2000): Férfinyelv-e a magyar? *Nyr* 2000/1. pp. 108–116.

Pinker, Steven (2006): *A nyelvi ösztön*. Budapest: Typotex, 496 p.

---

⁶ Huszár Ágnes *A gondolattól a szóig* című monográfiája 2005-ben sikerkönyv lett. Ez a főcím jobban felkelti az érdeklődést, mint a *Bevezetés...*, de a vásárlókat bizonyosan a könyv alcíme fogta meg a fedőlapon: *A beszéd folyamata a nyelvbotlások tükrében*. A beszédproduktions modellek leírását nyilván kevesen olvasták el, viszont örültek a nyelvbotlás-gyűjteménynek. A könyv népszerűsége igazolja, hogy a vásárlók nem csalódtak.